

THE JOURNAL OF ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE „IZVORUL” - A PUBLICATION OF THE ROMANIAN RESEARCH INSTITUTE OF HUNGARY

Iudit CĂLINESCU, Lecturer, Universitatea din Szeged, Ungaria

Abstract: For a deeper understanding of the mechanisms that made the Romanian historical community in Hungary to function and preserve its ethnic identity in the postwar period, it is necessary to approach ethnographic and folklore research conducted by Romanian researchers within the community, but also outside it. And the main way of disseminating this research was the Journal of Ethnography and Folklore "Izvorul", a publication of the Research Institute of Romanians in Hungary, published for the first time in 1982, in Gyula, Hungary. The studies that appear in this journal are very well documented, diversified, approaching several perspectives in research (history, sociology, ethnography, folklore, literature, etc.), often the same study combining elements from various fields, thus achieving a complex picture of the topics addressed. The authors add, in addition to the text, numerous photographs, photocopies of some documents, musical scores, to better exemplify the researched topics, which makes this publication a valuable document in which the traditions, customs and culture of the Romanian historical community in Hungary are reflected.

Keywords: ethnography, folklore, ethnic identity, ethnological research, minorities

Pentru o înțelegere mai profundă a mecanismelor care au făcut comunitatea istorică românească din Ungaria să funcționeze și să-și păstreze identitatea etnică în perioada postbelică este necesară și o abordare a cercetărilor etnografice și folclorice realizate de cercetători români din interiorul comunității, dar și din afara ei. Iar principala modalitate de diseminare a acestora a fost *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, o publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, apărută pentru prima oară în anul 1982, la Giula. Dacă după 1920 procesul de aculturație al românilor care au rămas pe teritoriul Ungariei era deja început, el accentuându-se în perioada interbelică în primul rând prin migrarea dascălilor și a preoților în România, fapt care a lăsat comunitatea istorică românească fără intelectualitate¹, în perioada postbelică se poate vorbi despre un nou climat politic în Ungaria, care a început să sprijine autodefinirea minorităților din Ungaria, începând cu anii 1970, când au început să fie editate diverse publicații, reviste sau volume științifice, etnografice, nu doar de uniunile culturale ale minorităților, ci și de anumite instituții culturale, cum ar fi muzeele, sau de diverse asociații².

Deși procesul de asimilare al românilor a început să fie tot mai rapid în ultimele decenii, aceștia concentrându-se în localități din sudul și sud-estul Ungariei, iar o parte

¹ Rodica Raliade, Mihaela Nubert Chețan, *Lecturi identitare. Români din Ungaria - studii de caz* -, Editura România Pur și Simplu, București, 2004, p. 31.

² Elena Csobai, *Aniversarea a 20 de ani de la înființarea Comunității Cercetătorilor și Creatorilor Români din Ungaria*, în *Lumina*, Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, 2013, p. 4.

în câteva sectoare ale Budapestei³, intelectualitatea nou formată în perioada postbelică a reușit să prelungească viața comunității și identitatea românească prin contribuții importante în domeniul educațional, prin presa în limba română și prin cercetarea științifică asupra comunității istorice românești. Iar cercetările istorice și etnografice asupra românilor din Ungaria au început, în acea perioadă, și la nivel instituțional, prin cercetători care au fost și angajați ai muzeelor județene, cum ar fi istoricul Elena Csobai de la Muzeul Județean „Munkácsy Mihály” din Bichișciaba, pe care istoricul Gabriel Moisa o numește „unul dintre cei mai importanți recuperatori ai trecutului istoric al românilor din Ungaria”⁴, sau etnograful Emilia Martin, de la Muzeul „Erkel Ferenc” din Giula, cea care, alăturându-se cercetării românești, a îmbogățit materialul muzeografic care în jurul anilor 2000 trecuse de 1000 de piese românești⁵. Biblioteca sonoră a colecției etnografice românești a muzeului „Erkel” este îmbogățită și prin contribuția etnografului Alexandru Hoțopan, cu peste 70 de ore de material sonor⁶. În perioada postbelică a început și o revigorare a presei românești, aceasta având un dublu rol - pe lângă cel de informare și de documentare, pe cel de păstrare și de întărire a identității românești a comunității⁷, Cornel Munteanu considerând că cel mai important scop al presei românești într-o țară în care românii reprezintă o minoritate etnică este cel de a promova identitatea românească prin cultură și limbă, menținând o conștiință românească prin valorificarea spiritualității românești și a culturii populare și, nu în ultimul rând, cel de a promova literatura română din Ungaria⁸, iar în cadrul presei în limba română publicațiile științifice au avut mereu un rol definitoriu.

Prima încercare de creare a unui cerc folcloric al comunității istorice românești din Ungaria a fost făcută la începutul deceniului al șaselea când, în 1 decembrie 1962, a luat ființă *Cercul Folcloric* al românilor din Ungaria, având o primă comisie executivă alcătuită din cercetătorii Gheorghe Petrușan, Alexandru Hoțopan, Ana Varga și Hermina Szakadati. Din păcate rezultatele cercetărilor etnografice și etnologice de teren realizate în localitățile cu populație românească din Ungaria au întârziat să apară, cu excepția terenului realizat în 1964 în Cenadul Unguresc de Alexandru Hoțopan, Ana Sălăjan și Gheorghe Petrușan, din această perspectivă prima încercare de creare a unui cerc de folclor putând fi considerată un eșec⁹. Abia în toamna lui 1970 folcloristul și jurnalistul Alexandru Hoțopan va reuși, sub egida Uniunii Democratice a Românilor din Ungaria, să realizeze Cercul de etnografie și folclor, numit pe scurt Cercul „Izvorul”, fapt care a dus la

³ Cornel Munteanu, *Românii din Ungaria, II. Literatura (1950-2008)*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2009, p. 10.

⁴ Gabriel Moisa, *Istoriografia românilor din Ungaria 1920-2010. Între deziderat și realitate*, Editura Noi, Giula, 2010, p. 67.

⁵ Eszter Szendrei, *O privire de ansamblu asupra cercetărilor etnografice românești efectuate la Muzeul „Erkel Ferenc” din Giula*, în *Din tradițiile populare ale românilor*, Publicație a Asociației Maghiare de Etnografie, seria „Etnografia Minorităților din Ungaria”, Nr. 13, Editura Magyar Néprajzi Társaság, Giula, 2000, p. 111.

⁶ *Ibidem*, p. 115.

⁷ Maria Berényi, *Românii din Ungaria de azi în presa română din Transilvania și Ungaria secolului al XIX-lea (1821-1918). Documente*, Publicație a Uniunii Românilor din Ungaria, Editura Noi, Giula, 1991, p. 198.

⁸ Cornel Munteanu, *Românii din Ungaria, I. Presa (1950-2005)*, Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Editura Noi, Gyula, Ungaria, 2006, p. 15-16.

⁹ Alexandru Hoțopan, *Cercul și revista Izvorul*, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 23 din 2002, p. 5.

publicarea primului număr al *Revistei de Etnografie și Folclor Izvorul* la sfârșitul anului 1982. Comitetul de redacție al acestui prim număr a fost alcătuit din membrii fondatori ai Cercului „Izvorul”: Alexandru Hoțopan (redactor), Lucia Borza, dr. János Bencsik, Emilia Martin, Elena Csobai, Maria Gurzău, Maria Botea, Maria Pui, Gheorghe Martin și Ioan Ruja¹⁰.

În această revistă științifică au publicat numeroși cercetători, profesori, jurnaliști, oameni de cultură aparținând comunității românești din Ungaria, dar și cercetători din România sau cercetători maghiari, dintre care îi amintim pe Alexandru Hoțopan, Gheorghe Petrușan, Gheorghe Santău, Mihaela Bucin, Ana Hoțopan, Maria Berényi, Ana Borbély, Elena Csobai, Tibor Hergyán, Emilia Martin, Stella Nikula, Otilia Hedeșan, Irina Garami, Gheorghe Martin, Maria Petrușan, Maria Gurzău Czeglédi, Eva Șimon, Teodor Cozma, Eva Kozma, Lucia Borza, Maria Botea, Maria Sălăjan, Ioan O. Rudeanu, Rodica Elena Colta, Grigore Poiendan, Florin Cioban, Gabriel Hălmăgean, Gheorghe Netea, Narcisa Știucă, Maria Ambruș, Ștefan Crâsta, Florica Szántó, János Bencsik, Edda Illyés, György Arno, László Gyalog, Iuliana Hosszú, Eszter Szendrei, Rozalia Sinkó Laurinyecz, Gábor Dániel Ozsváth, Seres István, etc.

Există câteva aspecte interesante legate de finanțarea și greutățile apărute în publicarea acestei reviste de-a lungul timpului, care merită trecute amintite. În primii cinci ani revista a apărut de două ori pe an, pentru ca apoi să apară întreruperi, din cauze financiare, situație punctată și de Alexandru Hoțopan: „bugetul Uniunii Democratice a Românilor din Ungaria [...] nu ne-a făcut posibilă publicarea fără întreruperi a caietului nostru etnografico-folcloric [...]. Din păcate, fondul financiar actual nici în viitor nu ne va sta la dispoziție conform perioadei anterioare.”¹¹. În același articol, el afirmă că, din păcate, nici în următorul deceniu dificultățile financiare nu au dispărut: „transformările radicale în sistemul de finanțare de ultimă oră îi obligă pe redactorii actuali ca, de la un număr la altul, să asigure bani prin concursuri.”¹². Începând cu anul 1999, pe prima pagină, pe lângă informația că revista este „Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria”, apare și mențiunea că „Publicația a fost sprijinită de «Fundația Publică Pentru Minoritățile Naționale și Etnice din Ungaria»”, ceea ce atestă faptul că aceasta s-a publicat și cu fonduri ale acestei fundații maghiare. Începând cu anul 2003 informațiile despre finanțarea revistei se schimbă, apărând, de la un an la altul, diferite instituții care finanțează publicarea ei. Astfel, în 2003, aflăm de pe prima pagină că „Publicația a fost sprijinită de Fundația Publică «Pentru Minoritățile Naționale și Etnice din Ungaria», Autogovernarea Minoritară Română Sector I, Budapesta și Autogovernarea Minoritară Română Sector II, Budapesta”, pentru ca în numărul din 2004 tuturor acestor instituții să li se adauge și „Ministerul Patrimoniului Cultural Național și Fondul Cultural Național” din Ungaria, iar în 2005, de Ministerul Educației din Ungaria. Toate aceste schimbări dovedesc determinarea realizatorilor revistei ca, de

¹⁰ *Ibidem*, p. 6.

¹¹ *Ibidem*, p. 7.

¹² *Ibidem*.

la un an la altul, să găsească finanțare și în afara Institutului, pentru ca publicația să poată vedea lumina tiparului într-o formă cât mai bună¹³.

Abia în anul 2006 apare, alături de instituțiile maghiare, un finanțator din România - Departamentul pentru Relațiile cu Românii de Pretutindeni, București, însă acest departament nu mai subvenționează revista și în anul următor, în locul lui apărând din nou Ministerul Educației și Culturii din Ungaria și Autogovernarea Minoritară Română Sector II, Budapesta. Iar începând cu anul 2009, publicația este subvenționată doar de Autogovernarea Minoritară Română – Sector II, Budapesta, în 2011 și 2012 apărând, pe lângă aceasta, și Autogovernarea Minoritară Română din Județul Bichiș. Abia în anul 2014, alături de Ministerul Resurselor Umane din Ungaria, Autogovernarea de Naționalitate Română din Giula și Autogovernarea Românilor din județul Bichiș, revista este subvenționată și de Ministerul Afacerilor Externe din România, Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni. Începând cu 2015 ne întoarcem doar la Ministerul Resurselor Umane din Ungaria, ca unic finanțator, în 2016 făcându-se și precizarea că este subvenționată din Fondul de subvenții al Ministerului Resurselor Umane, acest minister rămânând finanțatorul revistei până în numărul din 2018¹⁴. Se pot trage câteva concluzii firești din drumul sinuos al subvenționării acestei publicații de-a lungul timpului, cea mai importantă fiind faptul că principalul finanțator rămâne Statul Maghiar, prin diverse instituții și fundații, din toți cei peste 35 de ani de existență a acestei publicații doar în doi ani fiind subvenționată și de Statul Român, în toți ceilalți ani realizatorii revistei descurcându-se cu diferite asubvenții maghiare.

Din perspectiva conținutul revistei lucrurile sunt însă mult mai clare: studiile publicate aici au la bază o documentare serioasă, o solidă pregătire științifică a autorilor și multă muncă de teren realizată de-a lungul anilor. Voi trece în revistă câteva numere ale acestei publicații analizând, pentru a exemplifica conținuturile și orientarea acesteia, câteva studii publicate aici. De exemplu numărul 18 din 1997 conține, printre altele, trei articole dedicate obiceiurilor din Micherechi, o localitate din Ungaria care are și astăzi populație majoritar românească: Alexandru Hoțopan, *Strigături propriu-zise de șezătoare la Micherechi*, Maria Petrușan, *Obiceiuri și credințe legate de naștere la Micherechi* și Teodor Cozma, *Jocul la Micherechi*. Alexandru Hoțopan oferă în studiul său informații despre „șezătorile de fete” din Micherechi (obicei legat de torsul cânepii), prezentând bogatul repertoriu de strigături sau „dăscântece” care se ziceau aici, cu o temă variată, legată de întreaga existență a tinerilor din sat¹⁵. El analizează îmbinarea elementelor literare (snoave, anecdote, povestiri, basme, legende) cu cele ale paremiologiei populare (proverbe, ghicitori), folosirea ironiei, a umorului, a versului

¹³ Vezi numerele *Revistei de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, din anii 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, care se pot consulta și online, de pe pagina Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, secțiunea „Publicații”, <http://www.romanintezet.hu/index.php/publicatii>.

¹⁴ Vezi numerele *Revistei de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, din anii 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, care se pot consulta și online, de pe pagina Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, secțiunea „Publicații”, <http://www.romanintezet.hu/index.php/publicatii>.

¹⁵ Alexandru Hoțopan, *Strigături propriu-zise de șezătoare la Micherechi*, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 18 din 1997, p. 3.

popular, dar și tematica acestora, folosind și numeroase fotografii legate de șezătorile la care se torcea cânepa. Maria Petrușan prezintă obiceiurile și superstițiile populare legate de naștere, la începutul secolului al XX-lea, în comunitatea românească tradițională din Micherechi, oferind numeroase fragmente ale unor mărturii preluate de la diverși informatori din sate populate de români: nașterea în sine, moșitul, îngrijirea lăuzei și a nou-născutului, alăptarea, străpungerea urechilor, credințe și practici magice folosite pentru tratarea diverselor boli ale copilului, superstiții legate de lăuză și nou-născut (cum ar fi deochiul) și, nu în ultimul rând, obiceiuri și superstiții legate de botez. Sunt transcrise și descântece preluate de la descântătoare de la începutul secolului (cum ar fi Floarea K. Rocsin), pentru vindecarea deochiului sau a altor boli¹⁶.

În același număr, Stella Nikulla publică un articol foarte interesant despre copiii din societatea tradițională românească, din diverse localități cu populație românească din Ungaria, analizând situația acestora din mai multe perspective: viața tradițională sătească și relațiile neam-familie, locul copiilor în familie, numele copiilor, educarea și școlarizarea lor, munca, dar și distracțiile din comunitatea copiilor, îmbrăcămintea lor, „copiii din flori”, orfanii și drepturile copiilor. Articolul conține numeroase fotografii de epocă, tratând problemele copiilor din familiile tradiționale de la sfârșitul secolului al XIX-lea până la mijlocul secolului al XX-lea și oferind mărturii preluate de la informatori din trei localități populate cu români: Chitighaz, Otlaca-Pustă și Aletea¹⁷. Etnologul Emilia Martin publică, în același număr al revistei, un studiu important pentru comunitatea românească din Ungaria, în care sunt transcrise cântece culese de autoare de la românii din Chitighaz, „horile” anchetate în anii 1980 de Floarea Nicula și Ana Costin, care au preluat aceste cântece de la părinți și de la muzicanții din comună¹⁸. Iar în finalul acestui număr, în cadrul secțiunii intitulată *Cronică*, sunt publicate două articole: unul al Anei Hoțopan, despre a șasea ediție a *Conferinței Etnografice despre Naționalități*, și unul al Elenei Csobai, despre *Tabăra de Cercetare Istorică și Etnografică*. Aflăm astfel că în cadrul comunității românești de aici există tabere de etnografie și sunt realizate conferințe pe teme etnografice, ceea ce dovedește dorința cercetătorilor români din Ungaria de a prezerva prin orice mijloace comorile identitare românești ale comunității, tradițiile, obiceiurile, limba, portul și modul de viață al societății tradiționale românești fiind analizate și prezentate, atât prin text cât și prin fotografii, oricărui cititor interesat de această comunitate istorică românească din afara granițelor.

Un alt număr important care oferă o perspectivă inedită asupra valorilor identitare românești este numărul 19, apărut în 1998, care este dedicat publicării și analizării, de către Eva Kozma, a unui manuscris cu *257 de texte populare, notate de Florica Otlăcan Frătean din Chitighaz*. Autoarea realizează și o biografie a Floricăi Otlăcan Frătean, născută la începutul secolului al XX-lea, susținând că aceasta „este una dintre acei puțini români din Ungaria care a notat anecdotele, strigăturile, cântecele

¹⁶ Maria Petrușan, *Obiceiuri și credințe legate de naștere la Micherechi*, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, ed. cit., p. 13-30.

¹⁷ Stella Nikulla, *Copii în societatea tradițională românească*, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, ed. cit., p. 32-44.

¹⁸ Emilia Martin, *Cântece preferate ale românilor din Chitighaz*, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, ed. cit., p. 50.

auzite și învățate în copilărie.”¹⁹. Eva Kozma înregistrează autobiografia Floricăi Otlăcan în 1995, pe casete audio, iar notarea în scris încearcă să redea cât mai fidel felul de a vorbi al informatoarei²⁰. Povestea ei este completată de fotografii de familie, începând cu anul 1920. Florica Otlăcan i-a înmănat Evei Kozma, în 1988, două caiete pe care notase ani de-a rândul cântece populare românești, strigături, snoave, texte ale unor doine, balade sau romane²¹. Eva Kozma face o analiză a tematicii și a semnificației acestora, afirmând că „textele caietelor se leagă de cele mai însemnate clipe ale vieții, de credințele, obiceiurile, tradițiile, precum și de bucuriile și întristările sufletești adânci ale omului de la sate.”²². Ea le clasifică și în funcție de ocaziile la care erau cântate (nunți, șezători, joc, cătănie, etc.), analizând temele și motivele care apar (cum ar fi dorul, tristețea, cucul) cât și anumite elemente de construcție a textelor, oferind astfel o bogată și valoroasă informație științifică despre comunitățile tradiționale românești din Ungaria. Textele sunt transcrise în ordinea apariției în caietele originale, fiind puse alături de versurile tipărite și fotocopii cu fragmente ale textelor originale sau fragmente de partituri ale pieselor, oferindu-se astfel o mai mare notă de autenticitate.

În numărul 20 al revistei, din 1999, apare pentru prima dată un studiu al unei cercetătoare din România, Rodica Elena Colta - *Românii din Bedeu – istorie oficială și tradiție orală*, în care autoarea abordează comunitatea românească din Bedeu din perspectivă istorică și etnografică, realizând o scurtă monografie a comunei. Iar cercetătoarele din interiorul comunității istorice românești oferă și ele studii de reală valoare: Stella Nikulla vorbește despre obiceiuri și credințe legate de sărbătorilor calendaristice ale românilor din Ungaria, Lucia Borza despre spălutul în localitatea românească Chitighaz iar Emilia Martin face o cronică a cercetărilor din cadrul taberelor etnografice organizate între 1976 și 1999, inițiate de Uniunea Românilor din Ungaria și Muzeul Județean Békés.

Voi prezenta mai pe larg, pentru a argumenta caracterul științific al revistei, ampla documentare și cercetare realizată în articolele publicate în această revistă, tot din numărul apărut în anul 1999, studiul unei cercetătoare care face parte din diaspora românească din Ungaria, Mihaela Bucin, cea care este și coordonatoare a Catedrei de Limba Română din cadrul Universității din Szeged. În acest studiu, *Novăceștii – eroi balcanici în epica populară a românilor din Ungaria*, aceasta analizează specificul baladelor din *Ciclul Novăceștilor*, balade românești care au în centru eroi ce apar și în tradiția epică sârbească, bulgărească, albaneză, demonstrând astfel o unitate balcano-carpatică, și a căror limită vestică este zona din estul Ungariei²³. Autoarea face o analiză a istoricului baladei, pornind de la originea sârbă a eroului Baba Novac, susținută de

¹⁹ Eva Kozma, *Un manuscris cu 257 de texte populare, Notate de Florica Otlăcan Frătean* din Chitighaz, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 19 din 1998, p. 3.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 10-11.

²² *Ibidem*, p. 11.

²³ Mihaela Bucin, *Novăceștii – eroi balcanici în epica populară a românilor din Ungaria*, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 20 din 1999, p. 16.

Vasile Alecsandri, Hasdeu sau Iorga, până la probleme legate de geneza baladelor din acest ciclu, discutate pornind de la diverse studii și articole legate de „cântecul epic antiotoman”²⁴. Ea pune problema existenței istorice a eroului Baba Novac, discutând despre *Cronica* lui Szamosközy István, care oferă informații despre căpitanul lui Mihai Viteazul, Baba Novac, accentuând diferența dintre arderea pe rug a eroului, în cronică, și finalurile diverselor balade, în care acest lucru nu apare. Este analizată și comparația făcută de Radu Flora, în volumul *Vuk și românii*, între doi eroi ce apar în poezia populară sârbă și română, Radul-Beg și Baba Novac²⁵. Mihaela Bucin afirmă că Novăceștii, fie că e vorba de Baba Novac, fiul acestuia, Gruia lui Novac sau nepotul Ioviță, sunt eroi ai baladelor populare cu tematica luptei antiotomane în Balcani, ea susținând însă că în baladele românești ei apar ca niște eroi mitologici, cu trăsături care se apropie de basmul eroico-fantastic (în balade ca *Novac și zâna*, *Novac și fata sălbatecă*, etc.), neavând nimic în comun cu lupta antiotomană²⁶. Această concluzie e argumentată urmărind etimologia antroponimului Novac și conținutul său mitic, autoarea afirmând că, în baladele românești, *novacii* reprezintă o clasă de ființe humanoide, gigantice, adesea antropofage, capabile de lucrări ciclopice (Lazăr Șăineanu spunea că există, în mitologia românească, pe lângă uriaș, termenul *novac*, pentru a denumi gigantul.)²⁷.

În folclorul maghiar acești eroi mitici sau legendari nu există decât în tradițiile populare ale minorităților. Mihaela Bucin analizează una dintre narațiunile folclorice culese de Domokos Sámuel de la celebrul povestitor român de basme, Vasile Gurzău din Micherechi, numită *Gruia lui Novac*, în care acesta alternează narațiunea în română cu „cântece bătrânești”, alternând proza cu versurile, ea punctând faptul că varianta maghiară este exclusiv în proză. Personajele sunt Novac bătrânul, Gruia lui Novac, Anița crâșmărița, Împăratul, cătana Ion, fiu natural al lui Novac, corbul vorbitor și turcii - ca personaj colectiv, iar locul acțiunii este Țirigradul medieval. Autoarea susține că „deși plasate istoric în timpul stăpânirii otomane asupra estului Europei, personajele au atribute mitologice și puteri miraculoase”²⁸. Însă limbajul și comportamentul eroilor duc cu gândul la satul Micherechi, iar povestea se deschide cu versurile specifice debutului cântecului bătrânesc: „Frunză verde dă cicoară / Într-o zi dă sărbătoare / La o masă dă ciont dă pește / Șade Gruieș și grăiește / Năbăut, nămâncat / Cu clopu pă ochi lăsat”²⁹. Sunt analizate motivele care apar în basm (specifice baladei *Gruia lui Novac*), sau formula de încheiere (specifică basmului), Mihaela Bucin concluzionând că această narațiune folclorică nu apare în repertoriul altor povestitori români din Ungaria, în afară de povestirea unei bătrâne țigănci valahe din satul Bedeu (după cum notează folclorista Kovács Ágnes), care apoi i-a fost repovestită autoarei, în 1998, de către fiul acesteia, însă povestea neavând aceleași teme și motive, îndepărtându-se total de baladă sau de narațiunea lui Vasile Gurzău³⁰.

²⁴ *Ibidem*, p. 16-17.

²⁵ *Ibidem*, p. 17.

²⁶ *Ibidem*, p. 18.

²⁷ *Ibidem*, p. 19.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 20.

³⁰ *Ibidem*, p. 20-21.

Un alt număr interesant al revistei este cel din anul 2000, în care apare un studiu al unuia dintre cei mai importanți etnologi români din interiorul comunității istorice românești din Ungaria, Emilia Martin, despre comunitatea românească din Crîstor. Tot în acest număr profesoara Irina Garami scrie despre prelucrarea cânepei și țesutul în comuna bihoreană Săcal (localitatea sa natală, a cărei monografie, *Săcalul de altădată*, o va publica în 2013), în timp ce Stella Nikula explorează semnificațiile și simbolistica magică a lumii visului în comunitatea tradițională românească din Ungaria. Date etnografice sunt oferite și de Lucia Borza, în studiile *Mâncări de post la Chitighaz și Calul în gospodăria țaranului chitighăzean*, aceasta realizând, în finalul acestui număr, și un cuprins al numerelor revistei *Izvorul* între 1982 și 1999³¹. Cercetarea etnografică și folclorică asupra comunității istorice românești din Ungaria este continuată și în numărul din 2001, în care Stella Nikulla analizează credințele legate de zilele săptămânii la românii din Ungaria, Emilia Martin prezintă efectele relațiilor interetnice și intraetnice în viața culturală a românilor din Ungaria iar Alexandru Hoțopan analizează numele, supranumele și porecele care apar în Micherechi. Date etnografice despre obiceiurile de naștere din Săcal apar într-o culegere de Irina Garami, prelucrată de Lucia Borza, revista având și două cronici, semnate de Elena Rodica Colta: *Publicația „Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria” a împlinit un sfert de veac și A VII-a Conferință Internațională de Cercetare Etnografică a Naționalităților*³². Despre problemele legate de asimilare și pierderea identității etnice vorbește Stelia Cârstean, ea analizând felul în care este prezentată comunitatea în paginile revistei dar și problemele pe care publicația le ridică referitor la comunitatea românească din Ungaria, vorbind despre „sentința implacabilă ce se degajă din toate cercetările întreprinse de autorii acestor articole: comunitatea românilor din Ungaria (limita maximă vestică a românității actuale) se află, îndeosebi în ultima jumătate de secol, într-un proces accelerat de disoluție, prin pierderea identității etnice.”³³.

Folcloristul Alexandru Hoțopan aduce mai multe informații despre cercul și revista *Izvorul* în numărul care apare în anul 2002, cu ocazia împlinirii a 40 de ani de la constituirea primului Cerc de cercetări etnografice, al cărui inițiator a fost, respectiv 20 de ani de la apariția primului număr al revistei *Izvorul*, al cărui fondator și redactor a fost timp de foarte mulți ani. Sunt citate două studii ale acestuia, dedicate acestor două evenimente, care au apărut în 2001 în revista *Foaia românească*. Cercetătorul prezintă istoria înființării primului cerc folcloric de cercetare românească în 1962 și înființarea cercului de etnografie și folclor, numit pe scurt Cercul „Izvorul”, în 1979, iar în 1982, apariția primului număr al revistei *Izvorul*³⁴. Alte studii oferă mozaicuri istorice și

³¹ Vezi *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 21 din 2000, care se poate consulta și online, de pe pagina Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, secțiunea „Publicații”, <http://www.romanintezet.hu/index.php/publicatii>.

³² Vezi *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 22 din 2001, care se poate consulta și online, de pe pagina Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, secțiunea „Publicații”, <http://www.romanintezet.hu/index.php/publicatii>.

³³ Stelia Cârstean, *Izvorul*, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, ed. cit., p. 69.

³⁴ Alexandru Hoțopan, *Cercul și revista Izvorul*, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 23 din 2002, p. 4-6.

etnografico-folclorice interesante din viața românilor din Ungaria (Maria Gurzău Czeglédi), dar și date prețioase despre particularități etnice în cultura materială a românilor din Ungaria (Emilia Martin - aceasta realizând și o bibliografie tematică a studiilor despre etnografia și folclorul românilor din Ungaria)³⁵. Iar numărul din 2003 continuă diseminarea unor informații prețioase despre tradițiile românești din Ungaria: Maria Berényi publică un studiu intitulat *Culegeri de poezii populare românești din Ungaria în presa secolului XIX și începutul secolului XX*, Stella Nikula vorbește despre muncile agricole la românii din Ungaria, Irina Garami despre tradiții în legătură cu mâncărurile din Săcal, iar Ana Hoțopan transcrie un interviu tip povestea vieții luat unei bătrâne țigănci din Micherechi, pe care o cunoștea din copilărie, intitulat *Nană Anuță a Deli*³⁶. În următorul număr Maria Berényi dedică un studiu celor 140 de ani de la nașterea filologului și folcloristului Gheorghe Alexici, Irina Garami descrie obiceiuri și credințe legate de creșterea animalelor la românii din Ungaria iar Elena Rodica Colta prezintă, într-un studiu etnografic, cultul Sfintei Paraschiva la românii din Ungaria, aceeași autoare vorbind, în alt articol, despre obiectivele cercetării transfrontaliere³⁷. Observăm astfel seriozitatea și complexitatea studiilor publicate, cercetătorii încercând să abordeze toate elementele importante ale societății tradiționale românești din Ungaria, pentru a le păstra în memoria posterității.

Trebuie remarcat faptul că în anul 2005, pe lângă diverse studii ale cercetătorilor din Ungaria, este publicat și un articol semnat de Otilia Hedeșan, profesor la Universitatea de Vest din Timișoara, intitulat *Texte uitate: Povestea lu' Moijli*³⁸, în care aceasta transcrie un text din colecția privată a tatălui ei, Ioan L. Hedeșan, care a fost profesor de Limba și Literatura Română la Pecica, colecție ce conține texte folclorice înregistrate de la diverși membri ai familiei, „povestitori excelenți mai ales pentru fidelitatea textelor învățate de ei în tinerețe, și pentru savoarea comentariilor colaterale”. Sursa *Poveștii lu' Moijli* este bătrânul de 86 de ani, Ioan Hedeșan, din Felnac, înregistrat pe o bandă de magnetofon în 1971, de către profesorul Ioan L. Hedeșan, un basm care nu urmează în totalitate linia basmului tradițional, povestit în graiul specific zonei Aradului. Etnologul Otilia Hedeșan afirmă că textul este un „document etologic”, în sensul că „nu poate exista independent de observația care îi dă statutul de mărturie”³⁹. Ea accentuează aspectul de noutate și de singularitate a acestui basm, ca urmare a unor acțiuni neobișnuite pentru basmul popular, cum ar fi: eroul e militar și curăță toaletele, preferă să joace cărți decât să facă isprăvi eroice, etc. Dar apar și motive specifice basmului popular: eroul stă de pază trei nopți, scoțând „măgăzânele” cazarmii de sub puterea zmeilor, primește trei obiecte magice, e schimbat în măgar și rămâne așa șapte

³⁵ Vezi *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, ed. cit.

³⁶ Vezi *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 24 din 2003.

³⁷ Vezi *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 25 din 2004.

³⁸ Otilia Hedeșan, *Texte uitate: Poveste lu' Moijli*, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 26 din 2005, p. 44.

³⁹ *Ibidem*, p. 52.

ani, până găsește remediul, etc.⁴⁰. Otilia Hedeșan concluzionează că există o permanentă alternanță între episoadele inventate și cele clasice, elementele realiste și cele fantastice interferând în permanență, basmul evocând o lume aparte, a oamenilor din pustă, ai căror fii mergeau ani de zile în armată, locuind în cazărmi, unde erau puși să facă tot felul de munci, iar succesul e măsurat în posibilitatea „cuceririi orașelor” și a dobândirii unui statut social, în general asociat cu averea⁴¹. Ea afirmă că lumea poveștii lui Ioan Hedeșan este cea a satelor din actualele comunități românești din Ungaria, sau cea a satului Pecica, dintr-un timp „de dincoace de istorie, un timp al memoriei”, un timp în care au trăit buncii generației care are acum 40-60 de ani, un timp în care „s-au zămislit codurile comportamentale și ierarhiile valorice în uz astăzi în aceste comunități”, ea „funcționând ca marcă a unei identități regionale care ignoră granițele politice actuale”⁴².

Trebuie amintit un număr important al revistei - cel apărut în 2007, acesta fiind dedicat memoriei folcloristului și jurnalistului Alexandru Hoțopan, care s-a stins din viață la data de 29 ianuarie a aceluiași an. Cercetătorii români îi dedică o serie de articole interesante: Lucia Borza prezintă amintiri din perioada în care i-a fost profesoară iar Elena Rodica Colța scrie despre contribuția lui Alexandru Hoțopan la cercetarea etnologică românească din Ungaria. Deosebit de important este faptul că în finalul revistei apare și o bibliografie a lui Alexandru Hoțopan, utilă oricărui cercetător, în care sunt trecute toate studiile, articolele, volumele și revistele redactate sau publicate de acesta, în ordine cronologică⁴³.

Sunt foarte interesante și importante pentru orice cercetare etnologică asupra comunității istorice românești din Ungaria numerele dedicate în întregime unei anumite teme, care este abordată din multiple perspective, acoperind o paletă largă de cercetare, cum ar fi numărul din 2013, care este dedicat dansului popular românesc din Micherechi. Autoarea, Renata Rocsin, realizează o imagine complexă a dansului popular de aici și a impactului pe care acesta l-a avut asupra comunității, oferind informații, prin text și fotografii, despre istoria localității, cercetările etnografice și folclorice realizate aici, tradiția dansului popular românesc din Micherechi, figurile și tipurile de dans, strigăturile de joc, portul popular, dansul în contemporaneitate, muzicanți și dansatori celebri, etc.⁴⁴. La fel de important este și numărul din 2011, în care este publicată *Monografia comunei Micherechiu*, realizată de Teodor Pătcașiu, cu un cuvânt înainte al Mariei Berényi, dar și cu un articol în care Elena Csobai analizează lungul și întortocheatul drum pe care l-a parcurs această monografie, de la scrierea ei în 1934 până la publicarea în revista *Izvorul*. Ea oferă fotocopii ale diverselor documente și fragmente ale manuscrisului original, cât și informații despre cum a circulat manuscrisul

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, p. 52-54.

⁴² *Ibidem*, p. 54.

⁴³ Vezi *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 28 din 2007.

⁴⁴ Vezi Renata Rocsin, *Tradiție și modernism – dansurile populare românești din Micherechi*, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 34 din 2013.

înainte de publicare, prin copiere și fotocopiare, dintr-o mână în alta, timp de zeci de ani⁴⁵. O altă temă interesantă, abordată din multiple perspective, este lumea haiducilor români din jurul orașului Giula, în frunte cu Balog Tógyer, analizată în numărul apărut în anul 2014. Seres István analizează evenimentele și documentele pe această temă, de la atacul haiducilor la hanul din Kondoros, jefuirea căruțelor lui Beliczay József, până la atacarea prin surprindere și arestarea lui Balog Tógyer la Bichiș, oferind și numeroase informații de arhivă. În partea a doua a acestui număr sunt prezentate, din arhive, surse documentare privind întâmplările lui Balog Tógyer și a camarazilor săi de tâlhărie, între 1848 și 1849, în limbile română și maghiară⁴⁶.

În 2015 apare un număr al revistei *Izvorul* dedicat colindelor și obiceiurilor tradiționale românești de iarnă ale comunității din Ungaria, studiile fiind semnate de Emilia Martin și Grigore Poiendan⁴⁷, iar numărul din 2016 are în centru fotografia, ca mijloc de înregistrare și documentare. Emilia Martin analizează fotografia din această perspectivă, folosind ca bază de documentare fotografii din comunitatea istorică românească din Ungaria, de la mijlocul secolului al XIX-lea până în prezent, prezentând prin text și imagini tipurile de fotografii (de nuntă, din armată, cele care immortalizează moartea, de familie), discutând și despre îmbrăcămintea tradițională reflectată în fotografii, recuzita și elementele specifice fotografiilor, expunerea pozelor și informațiile transmise prin acestea⁴⁸. În același număr jurnalista Eva Șimon prezintă, în articolul *Un fotograf pasionat de micherecheni și de Micherechi: Gheorghe Dulău (1926–2005)*, viața și personalitatea celui pe care îl numește „cronicarul satului” Micherechi, vorbind despre miile de fotografii realizate de acesta, expozițiile la care au fost prezentate, oferind și o colecție foarte interesantă de fotografii ale lui Gheorghe Dulău, din care descoperim o istorie a satului, văzută prin ochii oamenilor⁴⁹.

În ceea ce privește conținutul științific al studiilor publicate în această revistă de-a lungul anilor, trebuie accentuat faptul că acestea sunt foarte bine documentate, sunt diversificate, abordând o cercetare pluridisciplinară (etnografică, folclorică, istorică, sociologică, literară, etc.), de multe ori în același studiu fiind utilizate instrumente din diverse domenii de cercetare, realizându-se astfel o imagine complexă a temelor abordate. De asemenea, trebuie punctat faptul că, pe lângă text, sunt oferite foarte multe documente de arhivă conținând imagini vizuale, dovezi ale informațiilor oferite în text: fotografii, fotocopii ale unor documente, partituri muzicale, etc.. Toate elementele amintite sunt elocvent dovedite chiar prin unele titluri ale articolelor publicate: *Influența folclorului asupra literaturii românești din Ungaria în secolul al XIX-lea* (Maria

⁴⁵ Elena Csobai, *Monografia comunei Micherechi scrisă de Teodor Pățcașiu*, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 32 din 2011, p. 48-58.

⁴⁶ Vezi *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 34 din 2014.

⁴⁷ Vezi *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 36 din 2015.

⁴⁸ Vezi Emilia Martin, *Vremuri încremenite în clipe*, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 37 din 2016, p. 3-41.

⁴⁹ Vezi Eva Șimon, *Un fotograf pasionat de micherecheni și de Micherechi: Gheorghe Dulău (1926–2005)*, în *Revista de Etnografie și Folclor Izvorul*, ed. cit., p. 42-45.

Berényi, 2008), *Interferențe multiculturale în folclorul copiilor – confluente româno-maghiare pe Valea Barcăului* (Florin Cioban, 2008), *Rolul dansului popular în viața românilor din Micherechi* (Gheorghe Netea, 2009), *Desemantizarea culturii grâului și a pâinii în comunitățile tradiționale românești* (Elena Rodica Colta, 2009), *O nouă dimensiune a limbii și culturii românești din Ungaria: tendințe în alegerea numelor de botez în secolele XVIII-XX* (Ana Borbély, 2010), *Obiceiurile legate de naștere la românii din Chitighaz* (Maria Ambruș, 2012), *Doine despre personalități istorice* (Maria Berényi, 2012), etc. Se poate astfel concluziona că în paginile revistei *Izvorul* este recreată pentru posteritate societatea tradițională românească din Ungaria, cu toate valorile ei autentice, cea care a reușit, prin tradiții, obiceiuri, reguli nescrise, mentalități, artă populară, spiritualitate și grai popular, să păstreze identitatea românească a comunității timp de decenii, ceea ce face din această revistă de etnografie și folclor un document important al cercetării românești, o dovadă a existenței unei comunități istorice românești din afara granițelor României care a reușit să își păstreze identitatea etnică în primul rând prin păstrarea și promovarea valorilor tradiționale românești.

Surse bibliografice:

Berényi, Maria, *Românii din Ungaria de azi în presa română din Transilvania și Ungaria secolului al XIX-lea (1821-1918). Documente*, Publicație a Uniunii Românilor din Ungaria, Editura Noi, Giula, 1991

Din tradițiile populare ale românilor, Publicație a Asociației Maghiare de Etnografie, seria „Etnografia Minorităților din Ungaria”, Nr. 13, Editura Magyar Néprajzi Társaság, Giula, 2000

Lumina, Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, 2013

Moisa, Gabriel, *Istoriografia românilor din Ungaria 1920-2010. Între deziderat și realitate*, Editura Noi, Giula, 2010

Munteanu, Cornel, *Românii din Ungaria, I. Presa (1950-2005)*, Publicație a Uniunii Culturale a Românilor din Ungaria, Editura Noi, Gyula, Ungaria, 2006

Munteanu, Cornel, *Românii din Ungaria, II. Literatura (1950-2008)*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2009

Raliade, Rodica, Nubert Chețan, Mihaela, *Lecturi identitare. Români din Ungaria - studii de caz*, Editura România Pur și Simplu, București, 2004

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 18 din 1997

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 19 din 1998

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 20 din 1999

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 21 din 2000

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 22 din 2001

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 23 din 2002

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 24 din 2003

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 25 din 2004

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 26 din 2005

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 28 din 2007

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 32 din 2011

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 34 din 2013

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 34 din 2014

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 36 din 2015

Revista de Etnografie și Folclor Izvorul, publicație a Institutul de Cercetări al Românilor din Ungaria, Editura NOI, Giula, nr. 37 din 2016